

Entree

Daan van Lent

Woedeaanval krijgen bij een kunstwerk

Woedend over een kunstwerk. Dat is me, zover ik mij kan herinneren, zelden of nooit overkomen. Misschien dat ik maandag daarom enigszins ja-loers luisterde naar Yoeri Albrecht en Barbara Visser. De directeur van debatcentrum De Balie en het beeldend kunstenaar deelden tijdens een aflevering in de serie Beeldbepalers (van De Balie en het Mondriaan Fonds) hun ervaring dat zij als kind in het Stedelijk woedeaanvallen hadden gekregen bij *Who's afraid of Red, Yellow and Blue III* van Barnett Newman. En daarmee deelden ze als kind de woede van de man die in 1986 het werk met een stanleymes te lijf ging, een daad waar ze als volwassen kunstliefhebber van gruwen. Ze zijn leef-tijdgenoten van me, maar zelfs als kind kon ik niet stampvoeten om kunst. Ik vrees, tot mijn gêne, dat ik eerder tot de vervelde kinderen behoorde. Ook tegenwoordig ontmoet ik zelden een kunstwerk dat woede bij mij opwekt. Verbazing ja, ergernis, soms sarcasme.

Boos kan ik worden als kunstenaars of culturele instituties zich laten inperken in hun vrijheden. En ook daar stelde Visser in haar 'happening' (dixit Albrecht) over het geruchtmakende werk van Newman een voorbeeld van aan de kaak. Hoewel zelfs uit wetenschappelijke rapporten is gebleken dat de inmiddels overleden restaurateur Goldreyer het schilderij met een verfroller heeft overgeschilderd, mag het Stedelijk sinds een schikking in 1997 daar geen kritiek op leveren. Of een podium voor die kritiek bieden, op straffe van een hoge schadevergoeding. In een licht absurdistisch optreden legde Hoofd Collecties Bart Rutten het nog eens moedig uit. Dat doen we dus niet, zei hij, om vervolgens uit te spreken dat hij Visser aanmoedigde haar onderzoek over Newman af te maken.

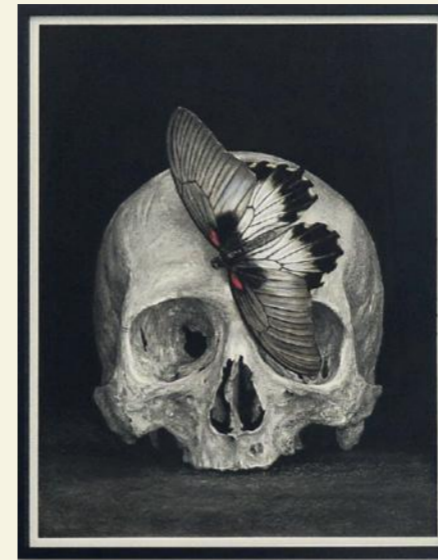
De dapperheid ligt zo bij de kunstenaar, niet bij de institutie. Ik maakte in gedachten een sprong naar een kleine inventarisatie die Francisco van Jole een paar weken geleden voor zijn blog op Joop deed naar de verwijdering van kunstwerken. Waar de indruk bestaat dat dit vaak gebeurt om gevoelens van de moslimbevolking niet te kwetsen, telde hij veel meer gevallen waar christelijke religieuzen of populistische politici (Wilders) achter de censuur zaten. Religieuze, politieke maar ook zakelijke overwegingen om kunst niet te tonen, of om ons niet uit te laten over kunst: hoe vaak komt het eigenlijk voor? Een angstig gevoel bekoop me. Het is een serieus onderzoek waard.

Daan van Lent is kunstverslaggever

nrc art

Boven: Werk van Dennis Amadtsjais in Drawing Centre Diepenheim

Van boven naar beneden: Tekening van Cindy Wright in Kunstvereniging Diepenheim Erik Mattijssen, El Paraiso, 2014, in Plaatsmaken, Arnhem. Werk van Kim Habers in Drawing Centre Diepenheim FOTO'S GUSBERT VAN DER WAL

DRAWING FRONT

Hedendaagse tekeningen zijn t/m 5 juni te zien bij het Drawing Centre Diepenheim en twintig kunstenaarsinitiatieven in het land, waaronder Pictura in Dordrecht, de Vishal in Haarlem, De Fabriek in Eindhoven en Quartair in Den Haag.

Op 16 en 17 april is er in Diepenheim een **Drawing Front Weekend** met een symposium, lezingen, workshops en werkbesprekingen. Inl: drawingfront.nl

Veel weken getekenen

Door onze medewerker **Gijsbert van der Wal**

Tekenen is spreken en schrijven tegelijk', staat er op de gevel van de Teekenschool bij het Rijksmuseum. Een ronkende, maar raadselachtige zin. Bedoeld wordt, vermoed ik, dat tekenen zoets is als schrijven (tekens maken met een pen of potlood op papier), en dat de oefende tekenaar beelden schrijft zoals hij zinnen zegt. Met hetzelfde gemak. Want praktisch gezien komt er bij tekenen haast niets kijken. Schilderen of beeldhouwen vergt een hoop voorbereiding, maar een tekening kun je al maken met een stok in het zand of een balpen op een bierviltje. Tekenen is direct, persoonlijk, informeel. Dat is ook wat verzamelaars van oude tekeningen altijd heeft aangesproken. Dichter bij een grote meester kun je niet komen. Je ziet zijn handschrift, kunt zijn stem haast horen. Rubens' schilderijen zijn vaak in samenwerking met assistenten gemaakt, maar in de voorbereidende tekeningen is hij alleen. Michelangelo, Rafaël en Rembrandt kun je zien denken en zoeken op papier. In hun tekeningen spelen ze unplugged.

Nu hebben de schilder- en beeldhouwkunst in de afgelopen eeuw natuurlijk stevige concurrentie gekregen: van de fotografie, van de video-, installatie- en conceptkunst. Het tekenen is daarmee ook op de achtergrond geraakt. Maar op die achtergrond zijn er nog altijd kunstenaars verwoed met potlood, krijt en inkt in de weer. Ook in ons land, waar onder anderen Robbie Cornelissen, Jacobien de Rooij, Marcel van Eeden en Raquel Maulwurf bekendstaan als tekenaars pur sang. En er zijn tentoonstellingsmakers die het tekenen steeds naar voren blijven schuiven: de Amsterdamse galeriehouder Oeke Witteveen, de mensen achter de jaarlijkse kunstbeurs Amsterdam Drawing, beeldend kunstenaar Manja van der Storm met haar reizende tekenaarscircus Het Tekenkabinet en - misschien wel de belangrijkste ambassadeur van de hedendaagse tekenkunst in Nederland - Arno Kramer van de Kunstvereniging Diepenheim en het daaraan gelieerde Drawing Centre.

Geëmancipeerd

Naast kleinere presentaties in Diepenheim maakte Kramer de reizende groepstentoonstelling *Into Drawing* (2005-2008) en het grote overzicht *All About Drawing* in het Stedelijk Museum Schiedam (2011). Nu heeft hij, samen met collega Nanette Kraaikamp, het initiatief genomen tot *Drawing Front*, een landelijke manifestatie waaraan twintig kunstenaarsinitiatieven meedoen. Van Den Haag tot Enschede en van Maastricht tot Groningen zijn er exposities, workshops en lezingen, deze hele lente lang. 'De tekening is geëmancipeerd', schrijft kunstcriticus Frits de Coninck in het magazine bij de manifestatie. 'De eigentijdse tekening doet er echt toe. Ze bestaat (weer) als genre, ze wint aan populariteit bij verzamelaars en wordt dus graag getoond op kunstbeurzen.'

„Er zijn nog wel kunstenaars die naar model tekenen, naast hun echte werk, maar ik vind dat niet interessant om te laten zien”, zegt Manja van der Storm, die met haar Tekenkabinet is neergestreken in Nieuw-Dakota, een expositieruimte in Amsterdam-Noord. Ze heeft voor *Drawing Front* werken op klein formaat geselecteerd van 85 Amsterdamse kunstenaars.

„Ik zoek meer de kunst van het tekenen, en dan kom je vanzelf bij het cerebrale werk terecht. Volgens mij geldt dat voor alle deelnemers aan deze manifestatie. Op de meeste locaties worden eindproducten getoond, geen studies.”

„De tekenkunst heeft weer status, ja”, zegt Arno Kramer tijdens het inrichten van de Diepenheimse *Drawing Front*-tentoonstelling. „Behalve - en die noot wil ik wel even kraken - in de musea. Bij galerieën en kunstenaarsinitiatieven is er veel belangstelling, maar het ene na het andere museum sluit zijn tekeningenkabinet. Alleen Teyleys Museum in Haarlem toont af en toe hedendaagse tekeningen. Maar echt substantieel zie je ze nergens.” Hij grijnst als hij zegt: „Ik kan daar dagen over klagen.”

Wie een paar haltes van *Drawing Front* bezoekt, begrijpt dat tekenkunst tegenwoordig een rekbaarder begrip is dan in de tijden van Leonardo, Dürer en Ingres. Behalve met potlood en houtskool wordt er ook gewerkt met verf, draad, plastic en aluminiumfolie. En de drager hoeft al lang geen plat vel papier meer te zijn. Je kunt ook op hout, steen of papier-maché tekenen; je kunt de tekening opvatten als een object. Raquel Maulwurf peutert het papier plaatselijk open, zodat er bijvoorbeeld sterren als wit poeder door een nacht van houtskool breken. Kim Habers snijdt de lijnen van haar tekeningen los met een mesje, wat een driedimensionale wirwar van dunne papiersnippen tot gevolg heeft.

De tekenkunst is ook ambitieuzer geworden, lijkt het. Er wordt met grote bedoelingen getekend op forse formaten. Daarbij valt op hoeveel tekenaars zich met bossen bezighouden - met boomstammen, bladen en bosgrond, in werken als grote groeiels waarin vele weken getekend gaat zitten. „Het lijkt een tendens”, zegt Arno Kramer. „Dat focussen op de stilte en de natuur, op organische beelden waarin de mens ontbreekt. Op isolement dus eigenlijk. Tekenen heeft sowieso iets geïsoleerds, iets outsider-achtigs. Het is niet voor niets dat halve zolen in psychiatrische klinieken al snel naar een potlood grijpen en een vel volgen maken.”

Van oudsher bieden tekeningen een kijkje in het hoofd van de kunstenaar. Maar in dat hoofd gebeurt tegenwoordig wel iets anders dan vroeger. De meeste oude tekeningen waren niet in de eerste plaats als kunst bedoeld: er werd een altaarstuk of muurschildering uitgedacht, een houding of lichaamsdeel bestudeerd. In veel hedendaagse tekeningen zien we wat er zich afspeelt in de hoofden van kunstenaars voor wie de tekening een kunstwerk op zichzelf is, waarin het allerindividueelste wordt gedeeld met een publiek. We zien abstracties en fantasiewerelden. Strakke patronen. IJle figuurtjes of dieren in verdunde inkt. Grondig uitgewerkte ruimtes en landschappen, van tevoren geconstrueerd of in de loop van weken ontstaan. Bijna alles is uyt de geest gemaakt, zoals dat in de zeventiende eeuw heette, en niet nae 't leven.

„Er zijn nog wel kunstenaars die naar model tekenen, naast hun echte werk, maar ik vind dat niet interessant om te laten zien”, zegt Manja van der Storm, die met haar Tekenkabinet is neergestreken in Nieuw-Dakota, een expositieruimte in Amsterdam-Noord. Ze heeft voor *Drawing Front* werken op klein formaat geselecteerd van 85 Amsterdamse kunstenaars.

„Ik zoek meer de kunst van het tekenen, en dan kom je vanzelf bij het cerebrale werk terecht. Volgens mij geldt dat voor alle deelnemers aan deze manifestatie. Op de meeste locaties worden eindproducten getoond, geen studies.”

Illustratie

„Waar trek je de grens?”, vraagt Nanette Kraaikamp van het Drawing Centre zich hardop af. „Laat je alleen de beeldende kunst zien, of ook de meer toegepaste tekenkunst? Strip-tekenen of illustratie, dat vind ik een ander domein. En als je modeltekening gaat betrekken in zo'n tekenkunsttentoonstelling, dan kun je net zo goed zeggen: ik hang een wandje met Sikkens-verfkleuren op als ik een tentoonstelling van schilderkunst maak.”

Erik Mattijssen maakt bontgekleurde stillevens. Tekeningen als marktkramen of kringloopwinkels, waarin wasmanden en emmers van felgekleurd plastic, lappen, linten en ballen vol zijn uitgestald. Je blijft kijken, naar de afgebeelde spullen maar ook naar de tekenkunstige kant, naar de afwisseling van vormen en kleuren. Uitbundig werk is het. Werk dat je toelacht. Het hangt nu bij Plaatsmaken in Arnhem, ook een *Drawing Front*-locatie. Toen ik ging kijken was de kunstenaar bijna klaar met de inrichting. „Ik word altijd erg vrolijk van jouw tekeningen”, zei ik. „Dat is mooi”, zei hij. „Maar het is natuurlijk niet genoeg.”

Daar moest ik even over nadenken. Want hoezo is het niet genoeg als een kunstenaar iets te bieden heeft wat mensen onmiddellijk raakt, dat hen opwekt als ze moe of chagrijnig zijn? Iets feestelijks, waarin allerlei alledaagse spullen bijeengesprokkeld, geordend, aangezet of vereenvoudigd zijn in pastelkrijt, potlood en gouache? Iets eigens, wat de kijker toch ook ruimte biedt voor persoonlijke associaties die al jaren niet meer waren opgeroepen, en wat zich verstaat met andere *uplifting* kunst - van Hockney bijvoorbeeld, of van Bonnard. Redenen te over om je heil in zulke kunst te zoeken. En die opwekkende werking zou dan niet genoeg zijn? Het is een hardnekkig misverstand, als zelfs Erik Mattijssen erdoor aan het twifelen wordt gebracht. Ja, de tekening is geëmancipeerd. Maar er dreigt met die emancipatie ook iets verloren te gaan. Het wordt nu allemaal wel erg serieus. Men kijkt voortdurend mee over de eigen schouder (en die van de ander): is dit wel kunst genoeg? De tekenaarswereld is diverser en ambitieuzer geworden maar, zo lijkt het, ook benauwder en verkramper. Het plezierige, informele karakter van het medium - alles mag, doe alsof je thuis bent - raakt in de verdrinking. Ik begin de schetsboekmentaliteit te missen, de simpele studies van een toevallig stilleven, het uitzicht uit een raam, het eigen gezicht in de spiegel. Het doelloze gedroef. Ik mis de strips en de modeltekeningen, die niet mogen meedoen, want: ander domein. Misschien is tekenen iets te veel kunst aan het worden, in plaats van een bezigheid die op schrijven en praten lijkt.